

ІЗ „ЧОРНИХ ДНІВ” ВІЙНИ (Спомини з концтабору Авшвіц)

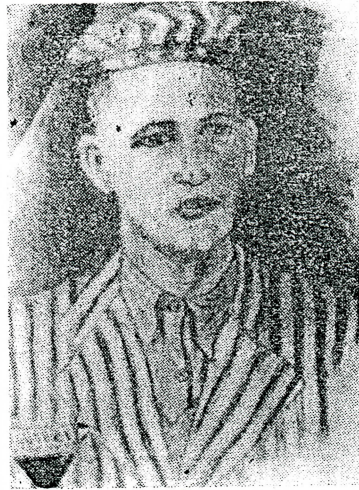
І. Лагола

І.

Смерть бл. п. о. митрата Юрія Ковальського пригадала мені спільно пережиті „чорні дні” війни в німецькому концентраційному таборі Авшвіц, де між в'язня ми був теж і о. Ю. Ковальський, що його арештували в селі Сулимів, біля Львова. Про арештування о. Ю. Ковальського я дістав такі інформації:

Село Сулимів, біля Львова, де завідателем був о. Ю. Ковальський, лежить не далеко шляху Львів-Київ. Цей шлях збудували польські шевки в часі першої окупації Галичини, а німці відтак його сильно розбудували. Недалеко священничої резиденції проходив теж в одному напрямі залізничий шлях: Львів-Рава Руська-Белзень-Люблин-Варшава, а в другому — Рава Руська-Угнів-Белз-Сокаль. В Белзі гештапо побудувало великий концентраційний табір, а в ньому крематорію, де спалювали жидів, циганів, а також і українців та старих людей різної національності.

Залізничним шляхом зі Львова, де було велике жидівське гетто, перевозило гештапо жидів та інших в'язнів до Белзця й тут їх спа-

о. митрат Ю. Ковальський в одязі в'язня (світл. із мальованої картини)

лювано в крематорії. Село Сулимів лежить недалеко Белзця поблизу лісів, й до Сулимова втікали жиди та деякі старші люди яким вдалося втекти із транспорту в'язнів. Цих втікачів переховували мешканці Сулимова, а між ними теж о. митрат Ю. Ковальський та його мати. Деколи, але дуже рідко, вдалося втекти деяким молодим жидам, що їх везли зовсім голих на спалення і один із таких схоронився в stodolі парафіяльного дому. В доколичних лісах коло Сулимова були теж відділи УПА, які ночами заходили до Сулимова й лобували в деяких господарів, а теж і в о. Ю. Ковальського, де слу-

хали німецького та лондонського радія. Жиди, які скривалися в Сулимові, в часі дня втікали до ліса, а лічно верталися до села та враз із вояками УПА кругом села виставляли стійки.

При кінці літа 1943 р. хтось зголосив те все в станції гештапо і одної ночі спеціальний гештапівський відділ з Берліна, що стаціонував у Львові, а з ними було багато б. вояків Червоної армії — кіргізів, калмиків ітд. (їх у нас називали „чубарики”). Вони обступили ціле село, зробили дуже докладний обшук, побиваючи притому важко людей, грозючи розстрілом. Очевидно, що вони не знайшли нікого із утікачів, які вже передтим повтікали до ліса. Але то не зупинило їх арештувати сільського в'їта, о. Ковальського та більше чим половину села. До ранку вони переводили переслухання з побоями переслухуваних, включно з в'їтом та о. Ю. Ковальським. Ранком багато із арештованих звільнили, а в'їта, о. Ковальського та багато парафіян вивезли до Львова до тюрми при вул. Лонцького, де містилася команда львівського гештапо. Де приміщувався відділ берлінського гештапо, ніхто не знав, але його всі дуже боялися. Після довгих переслуханнях та побоях звільнили в'їта та деяких мешканців села, а о. Ковальський та частина мешканців села залишилися й дальше в тюрмі.

Для о. Ковальського та інших мешканців Сулимова зачалися ще півтора місячні важкі переслухання з постійним биттям та домаганням, щоб він та другі виявили, де скриваються втікачі-жиди та інші та хто їх переховував, крім нього. О. Ю. Ковальський держався дуже мужньо, як і інші арештанти й ніхто нікого не видає. По тортурах та переслуханнях о. Ю. Ковальського та декілька арештованих перевезено до концтраційного табору в Ав-

Українська Вісті, 11 вересня 1980р., № 37

В МОНДЕРІ ЗАКІНЧЕНО БУДОВУ НОВОГО АПАРТМЕНТУ ДЛЯ ПЕНСІОНЕРІВ

НАЙТЕПЛІШІ
ГРАТУЛЯЦІЇ

— Ми проклали дорогу “пейвінг” —

Master Paving Co. Ltd.

8733 - 118 Avenue

Edmonton

Alberta

II.

То був 1943 рік і я опинився в тюрмі на вулиці Лонцького у Львові, де містилася твердиня львівського гештапа. Туди гештапо ввозило багато в'язнів, а між ними теж українських націоналістів, щоби зломати в них сильну волю та духа любови до свого народу. На Лонцького кожного дня приїздило поліційне авто „чорний ворон”, який привозив нових в'язнів, а з тюрми вивозив трупів на кладовище. Та навіть гештапо не могло вимордувати всіх в'язнів у тюрмі на Лонцького, тому висилало решту до концентраційних таборів у Дахав, Авшвіц та інших місцевостей.

В місяці вересні 1943 р. гештапо приготувало великий транспорт в'язнів-недобитків із Лонцького до табору в Авшвіц, де в'язні масово гинули на праці з голоду, виснаження та побиття.

Серед таких важких обставин у таборі в Авшвіц, де було багато українських політичних в'язнів, я стрінув о. Ю. Ковальського та багато інших друзів. О. Ю. Ковальський вирізнявся між в'язнями своєю поставою. Стрункий, високий, сухорлявого вигляду, з потїдним поглядом, він майже з ніким не говорив, а все був занятий своїми думками чи молитвою. Йому, як і нам усім приходилося переживати всі таборіві шикани, які дуже підривали наше здоров'я. Всі таборіві приписи були в більшій часті примхамми таборіві сторожі — СС-ів, які старалися дошкуляти в'язням на кожному кроці.

Найважнішою точкою програми концентраційного табору був „апель”, тобто вечірня збірка для перечислювання в'язнів. Всі в'язні мусіли вистояти на дворі без уваги на погоду: буря, дощ, сніг, громовиця, взутий, чи босий, одертий, голодний, чи навіть важкохворий — всі мусіли ставати на збірку до „апель”. А якщо котрийсь із СС-ів не дочислився в'язнів, тобто

забрало одного до числа, то треба було перечислювання повторити аж доки не згайшовся той, що його передше не було. То тривало добрих дві або три години. До бараку приходила „ковит” доставити тих, що згинали чи були замордовані в часі праці. В'язні, які ще мали силу, мусіли їх волокти як кусок дерева, або нести на плечах. Аж після „апель” їх виписували із числа в'язнів, а пайку хліба забирали кати.

Час від часу СС-и зменшували штучно число в'язнів, щоби приготувати місце для нових в'язнів. Після денної праці „апель” й видаля всі наказів, заряджували по бараках збірку всіх в'язнів, розібраних до нага. До бараку приходила „комісія” СС-ів й перед нею маршували в'язні один за другим. За кивненням палички СС-а тих в'язнів, що не могли вже ходити й були виснажені до краю, перевозжено на вантажне авто, що вже ждало, й їх відвожено до газових печей. Така „комісія” тревала нераз цілу ніч й після її „урядування” із 28,000 в'язнів залишалося 20,000, або й менше. На їхнє місце привозили нових, що були працездатні. Такі „комісії” мені приходилося переходити три рази. І при кожній „комісії” я пригадую собі високу постать о. Ю. Ковальського, який з ніким не говорив, а завжди шептав молитви, певно за нас усіх.

„Чистка” в'язнів відбувалася теж ще за допомогою десяткування в'язнів. СС відчислювала по десять в'язнів із кожного двадрага, в якому стояло сто в'язнів (по десять і десять урядах) і цю десятку забирали на бік, де стояв скоростріл та вже викопана яма. Їх відтак обливали газоліною й палили на костирах, бо печі крематорій не могли спалити всіх трупів. Процедуру відчислювання повторяли кілька разів. СС-и лише ходили взад і вперед й викрикували „герібер”, тобто вирішувати ряди, з яких забирали свіжі жертви.

Серед таких обставин

треба було мати дуже вчиромі нерви, щоби не заломатися. Мені прийшлося держати одне в'язня обидвома руками позаду себе за його одяз, бо він вирішив утікати й так шукати рятунку; його нерви вже не витримували напруження. Одначе він вирвався, крикнув „дунекам”, „дунекам” і вочав бігти із ряду. Але він далеко не забіг. Із сторожної вежі сторожі скесили його кулями з машинних крісів і він упав під колічними дротами таборіві огорожі.

Знуцання над в'язнями відбувалося ще в той спосіб, що заставляли в'язнів бігати на дворі босо по острих каміннях, а притому треба було нести кілька лопат піску, як тягар, щоби збільшити трудність бігу. Хто не міг того виконати, того вкидали в бочку з водою, що мала температуру нижче зера й замерзала. Такому в'язневі вже життя не було.

При температурі нижче зера та при кілька центиметрів снігу треба було розбиратися й винищувати воші, яких було тисячі в кожного в'язня у тому одязі, який в'язень мав. Раз на день, раннім ранком, всі мали піти до лазнички й вмивальки, щоби помитися та відбутти денну туалету. Але для того був призначений лише один барак. Щоби цю процедуру із прибіл. 30,000-ами в'язнів прискорити бо СС того не любили, вони підганяли в'язнів нагаями, щоби вони скорше відбули чи не відбули свою туалету й йшли до праці. Можна собі уявити, як виглядала дорога до того бараку.

Майже кожної ночі виганяли нас із бараку на двір. Тут обступали нас кругом і били кожного, хто стояв із краю. Веї старалися дістатися до середини і в тій страшній метушні слабші падали на землю і їх дусили під ногами. Такі „виряви” тривали годину й після того на площі лишалися десятки трупів. В'язнів після того відпускали до бараку, а за якийсь час викли-

кали знову на такі „виряви”. В деякі ночі то повторилося кілька разів. Ми обішли до бараку, перестрашені, тулячися понід стїни в тайдальні закутїни, старалися захоронити себе від тих страхіть.

Та в бараку ще ждало нас одне страхїття. В кожному бараку була збудована довга залізнична піч, через цілу середину бараку, в якій з одного боку палилося, а з другого кінця був отвір, зроблений у формі шруба-тяги. Туди за найменшу провину запихали в'язня до половини тіла; тобто голова й половина тіла була всередині й в'язень не міг звідти видістатися. Тоді в задох били палицями так довго, доки в'язень або не викинчися або не зійшов із розуму.

Тут треба згадати тих наших друзів-співв'язнів, що вже мали за собою досвід у тих обставинах й приходили нам з поміччю. То були старі в'язні, що їх арештовано скрізь по Україні після проголошення незалежності Української Держави 30-го червня 1941 р. Вони постаралися про наше перенесення на кращі таборіві умовини. Сталося то напевно і завдяки молитвам нашого дорогого о. митрата Ю. Ковальського, який в концтаборі ніколи не перестав молитися.

О. Ю. Ковальський опинився відтак у другому концтаборіві в Дахаві, де він перейшов страшну недугу тифу. З Дахава він вийшов з дуже знищеного здоров'ям. Одначе я не чув ніколи, щоби він нарікав, або шукав пімсти чи відплати. У розмові о. митрат завжди згадував тих співв'язнів, що залишилися ще живими.

Цей спомин присвячую пам'яті покійного вже о. митрата Ю. Ковальського, який із нами пережив усі страхїття концтабору. Прошаю в його імені тих друзів-співв'язнів, з якими він переживав „чорні години” воєнного часу та в яких він молився за нас усіх та за кращу долю нашого народу.